

РАДОМИР В. ПОПОВИЋ

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ПРАВОСЛАВНИ БОГОСЛОВСКИ ФАКУЛТЕТ
БЕОГРАД
rpopovic@bfspc.bg.ac.rs

УДК: 271.2-1 Никита Ститат, свети
271.2-282.4ПРИМЉЕНО: 10. 5. 2017.
ОДОБРЕНО: 15. 5. 2017.

ИЗЛАГАЊЕ ИСПОВЕДАЊА И ВЕРЕ¹
(ΠΡΟΕΚΘΕΣΙΣ ΟΜΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΠΙΣΤΕΩΣ)
ОД ПРЕПОДОБНОГ НИКИТЕ СТИТАТА

Сажетак: Преподобни Никита Ститат живео је и радио у јако тешком периоду за Цркву Христову. Био је веома плодан богословски писац. У његовим списима преовлађују углавном догматске теме које су биле актуалне у времену у коме је писао. Врло значајно дело јесте *Излагање исповедања и вере*, у коме аутор изражава своје православно вероисповедање, написано у складу са проживљеним искуством. Богословље мора бити опитно и искуствено да би било истинско прослављање Бога. Зато је — у овом скромном доприносу историји хришћанске Цркве — донето православно вероисповедање у Константинопољу половином 11. века преведено на српски језик са упоредним изворником. ► *Кључне речи:* Никита Ститат, манастир Студион, вероисповедање.

УВОД

Преподобни Никита Ститатос био је монах манастира Студион у Константинопољу. Манастир је основан половином V века у престоници Источноромејског царства као општежиће. Имао је велики углед у породици киновијских манастира и допринео је ширењу и учвршћењу монаштва на целом православном Истоку. По овом духовном моделу монаштво је пренето и на Свету Гору. У доба иконоборства, у раздобљу од VIII до IX века, када је оно прелазило и у монахоборство, манастир Студион много је пострадао, скоро опустео. Тек после Седмог васељенског сабора 787. године и победе над иконоборцима долази до обнове овог манастира. Томе је највише допринео Преподобни Теодор Студит.

¹ Превод је урађен са изворног грчког језика на основу критичког издања: Nicetas Stethatos, *Opus-cules et lettres*, introduction, texte critique, traduction et notes par J. Darrouzes, Sources chrétiennes 81, Paris 1961, 444–463.

Монаси овог манастира активни су у последњој етапи иконоборства — боре се за ортодоксију, спремни на страдања и прогонства. У потоњој историји, када су у питању односи са Црквом на Западу, улога *сѣудигѣи* такође је запажена. Половином XI века, када је дошло до великог раскола, *сѣудигѣи* у личности Преподобног Никите Ститатоса опет долазе до изражаја. Отворено и бескомпромисно се супротстављају западним папским тежњама када је у питању чистота вере и сама црквена организација, односно поредак. Међутим, Скабаланович добро оцењује да је улога цара била на страни папских легата и да је под царским притиском Никита био принуђен да се одрекне неких својих списа.² В. Пузовић, следејући Н. Суворову, каже да је у манастиру Студиону Никита морао да спали оригинал свог списка *Проѣив Лайѣина*, после царског наређења коме је претходила интервенција папских легата.³ Дакле, богословско-политичка конотација догађаја из Константинопоља половином 11. века довела је до различитих тумачења живота и дела Преподобног Никите Ститата, пошто је само на основу извештаја римске делегације на Западу проширена теорија да је са Никите скинута анатема, те да је примљен у заједницу са западним клирицима.⁴ Тај догађај је остао упитан до дана данашњег у историјској науци. У описаном контексту треба посматрати и дело *Исѣоведанѣ вере* које је Преподобни Никита написао при самом крају свог дугог овоземаљског живота.

ПРЕПОДОБНИ НИКИТА СТИТАТОС — ЖИВОТ И ДЕЛА

О Преподобном Никити Ститату мало се зна. Сматра се да је рођен око 1005. године. Монах у манастиру Студион у Цариграду, где је провео читав свој живот, постао је око 1020. године. Око 1035. написао је *Жиѣије Преѣодобноѣ Симѣона Новоѣ Боѣослова* као његов верни духовни ученик и следбеник. Када је дошло до оштрих расправа 1054. године са представницима Римске патријаршије,⁵ Преподобни Никита и *сѣудигѣи* узели су знатно учешће у тим догађајима. Његово исповедање вере које овде доносимо треба посматрати управо у контексту великог раскола, односно отпадања римокатолика од Цркве. Свети Никита је веома плодан богословски писац. Код њега преовлађују углавном догматске и богословске теме које су биле актуалне у то доба. Многи његови списи су, нажалост, заувек изгубљени.

² С. Н. Афанасьевич, *Византийское государство и Церковь в XI, в.*: От смерти Василия II Болгаробойцы до воцарения Алексея I Комнина, В 2-х кн. — СПб.: „Издательство Олега Абышко“ 2004, 724–726.

³ В. Пузовић, *Црквене и ѣолийѣичке ѣриликѣ у доба Великоѣ раскола 1054. ѣодинѣ*, Београд 2008, 196–197.

⁴ В. Пузовић, *Црквене и ѣолийѣичке ѣриликѣ*, 197–198.

⁵ F. Lauritzen, *The debate on Faith and Reason*, *Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik* 57, 2007, 75–82.

Преподобни Никита најпре констатује да наша вера, односно исповедање треба да буде плод нашег живота по вери. Једноставно речено, живим како верујем, и верујем онако како живим као хришћанин. Другим речима, ортопраксија је једнака ортодоксији.

У *Исјоведанју* су истакнуте неке најважније хришћанске догме: 1. Излагање вере у хришћанског Бога као Свету Тројицу, Оца, Сина и Духа Светога; 2. Тријадологија је веома прецизно и пажљиво представљена: у Светој Тројици су три Ипостаси или Лица: Отац, Син и Дух Свети. Овде Преподобни Никита понавља већ познате формулације о Тројици у Јединици, и Јединици у Тројици, наглашавајући да је суштина једна; 3. Свако од Лица или Ипостаси у Светој Тројици има своја, лична својства и особине које га разликују од друга два Лица; 4. Значајно место у *Исјоведанју* чини поглавље о христологији. Господ Христос је савршени Бог и савршени човек; 5. Његова људска природа је рођена од Дјеве Марије и у свему је нама подобра сем греха. Дјева Марија јесте заиста Богородица, што је — у ствари — само понављање одлуке о Дјеви Марији, која је донета на Трећем васељенском сабору; 6. Потом следи разрађена христологија у духу догматских одлука потоња четири Васељенска сабора. Кључно место заузима Халкидон и орос донет на овом сабору, који јасно и бескомпромисно одбацује и Несторија и монофизите, односно Евтиха. У Господу Христу је једна „сложена ипостас” *υποστασις σύνθετος*. Христос је у две природе, два дејства и две воље. Дакле, јасно је поновљена формулација Шестог васељенског сабора изречена не само против монофизита и несторијанаца, већ и против њихових каснијих деривата у виду монотелитства и моноенергизма, насталих у VII веку; 7. Христова Ипостас је једна и недељива мада постоји у две природе. Свака од две природе чува своја својства. На крају, Никитино *Исјоведанје* бави се — после иконоборчког периода у царству и у Цркви — и незаобилазним догматским питањем иконе. Овде он, у ствари, на добар начин само понавља већ познате формулације и аргументацију која осмишљава и оправдава богословље иконе. Упућује на богословље Преподобног Теодора Студита и других богослова да икона као лик указује на прволик или оригинал кога поштујемо. Затим помиње и Свете мошти мученика и преподобних, као видљиве веснике будућег васкрсења.

Сам писац каже да је *Исјоведанје вере* написао у дубокој старости, при крају живота, а сматра се да је то било 1085. године.

ТЕКСТ ПРЕВОДА *ИЗЛАГАЊЕ ИСПОВЕДАЊА И ВЕРЕ*

1. Онај који се одлучи да мудрује о Божанском и људском треба да учи здраво и правилно, и да живи достојно и чисто, да живот не би противречио учењу grubим делима и поступцима. Тада би се реч учења, слободна од окова страсти, устремила право ка циљу, а живот (дело) би ишао заједно са учењем, увек сагласно с њим, и ни у чему не противећи му се.

2. Такво треба да буде учење, и како ми се чини, и расуђивање. То није далеко од истине. А ја, желећи да свима огласим своје исповедање, плашим се двоструке одговорности: да не пропустим нешто важно, и у једном и у другом. Јер ја, због лењости лишен речи која је у стању да разори злочестиве окове, и лишен светости живота, и не пренебрегавајући то као достојно подсмеха, не знам како да приступим речима и ка премудром учењу Божанских Писама. Али, да нас не би прибројали међу хулитеље Божанских дарова и окривили у томе да ми из зависти, као неразумне слуге, закопавамо талант, и још као штетне људе који осећају реч и радо се поводе за изразима, ја бих рекао сувише усрдно, плашећи се таквих, у којих речи излазе из прости и отворене душе — ето и ми смо претпоставили живот учењу, у којем смо рођени и отхрањени и достигли тако дубоку старост, то ево износимо за познање онима који желе да се уче од нас.

3. Верујем у једног Бога Оца Сведржитеља, беспочетног и вечног, Творца свега видљивог и невидљивог. И у једног Господа Исуса Христа Сина Божијег, јединородног, рођеног бестрасно и вечно од самог Бога и Оца — и ми не знамо другог почетка (начало), већ само Оца — и исповедамо Га као Светлост од Светлости, и Бога истинитог од Бога истинитог, и једносушног, и савечног Оцу (*συναϊδιον τω πατρι*). И у Духа Светога, од Бога и Оца вечно исходећег, који је Светлост, и Бог истинити, пребивајућег са Оцем и Сином, и савечан је и једносуштан Њима, и има исту природу, суштину и силу.

4. Исповедајући то од младости, верујем у једносушну Тројицу једночасну, једносилну и једномоћну, и Она сачињава једно Божанство (*θεότης*) и Господство (*κυριότης*), иако су три Лица и Ипостаси, не сливају се, не мешају у једно лице. Славећи такву Тројицу у Јединици, и Јединицу у Тројици, верујем у Тројицу у три Ипостаси, и у Јединицу по једној суштини и по Божанству. Тако исповедам једног Бога у три Ипостаси, и једног Господа. Јер не приписујем једном Божанству три господства и не знам другог Бога ван три Лица, и не знам друга три једносушна Лица Тројице изван једног Бога, која су Отац, Син и Свети Дух, већ сматрам да се свесвета Тројица састоји, не из суштина и природа, или из различитих божанстава, или три господства, већ из Ипостаси и разумних и савршених особености, из којих се састоји ипостасно свака сама по себи. Разликујем је по Лицима, то јест по Ипостасима, јер Она и пребива нераздељиво и неразлучно по суштини, то јест по природи и по Божанству. Али не сматрам да је у Тројици три божанства, ни три природе, ни

три суштине, ни три бога, и не превасходе једни друге у било чему. А оне који другачије мисле, предајем проклетству.

5. Знам једино начело једног Божанства, једно царство, једну власт, силу и дејство, један савет, једну вољу, једно владичанство и једно господство једне у три Лица и Ипостаси суштине и природе. Ја савршено не сливам у једну ипостас или у једно лице три Ипостаси и три Лица, већ знам савршеног Бога Оца, савршеног Бога Сина, савршеног Бога Духа Светога, јер свако Лице има једно, нераздељиво, пуно и савршено Божанство, и, будући да је Бог, свако Лице само по себи, сачињава то што јесте — само ум може достићи нераздељивост Оца и Сина и Светога Духа, Бога у три Лица.

6. Јер, Отац није други Бог, и Син није други Бог, и опет Дух Свети није други Бог, јер Отац није друга природа, и Син није друга природа, и опет Дух Свети није друга природа, већ Отац — Бог, и Син — Бог, и Дух Свети — Бог. Тако да три Лица нераздељиво и без остатка састављају пуноћу једног Божанства и у сваком од њих је пуноћа Божанства. Јер Божанство недељиво пребива у три Лица у пуноћи и савршенству. Отац, будући да је Бог, јесте Отац, а не Син и не Свети Дух. Он по суштини јесте то што је Син, и по природи то што је Дух Свети. И Син будући да је Бог, јесте Син, а не Отац и не Свети Дух. Отац по природи Га објављује и Дух Свети по суштини Га гледа. И Дух Свети, будући да је Бог, јесте Дух, и не созерцава се као Отац, и не прима се као Син. Отац Га објављује по суштини. Тако, свако се разазнаје по својим својствима.

7. Исповедам да је та Света Тројица савршена не само савршенством једног Божанства, већ и свесавршена, свебожанствена, нераздељива, и необухватљива у слави, царству и вечности. У тој једносушној Тројици не знам ништа што је створено, ништа ропско, ништа придодато, што пре није постојало, а потом се појавило, већ Њу непроменљиву, неизменљиву и увек Себи равну исповедам, од младости, и опевам и поштујем и поклањам Јој се.

8. Још верујем у једнога од те саме Свете и једносушне Тројице — Господа нашега Исуса Христа, Јединороднога, бестрасно рођеног од Оца пре свих векова и времена Сина Божијег и Бога Слова; дошао је по својој милости нама добровољно и по благовољењу Оца и Светога Духа, али није се одвојио од утробе (из недара) Оца који Га је родио, Духом Светим је ушао у девојачку утробу Марије, чисте и неоскврњене у телу, души и помислима, оваплотио се, и примио наш лик, и постао заиста човек, будући да је вечни и истинити Бог, и ванвремени (αἰχρονον) је примио почетак у времену. Исповедам да је Он дошао не привидно (φαντασία), како неразумно мисле манихеји и валентинијани, већ у истини и духу, и верујем да је Син Слово примио тело једносушно нама, и разумну душу саприродну нашим душама, и ум, савршено сродан нашем уму.

9. У Њему признајем савршеног човека, рођеног од Свете Дјеве, који очишћава подобно подобним (τω ομοιω τον ομοιον), и спасава сродно сродним кроз оваплоћење Слова, говорим истовремено и о телу, одуховљеном и разумном, и

о телу Бога Слова, одуховљеном и разумном. Убеђен сам да тело није претходило Слову ни на трен ока, већ постоји од тренутка сједињења природе Слова. Верујем да се Слово оваплотило од чисте и непорочне крви Пресвете, Пречисте Приснодјеве Марије, истински примило човека, било ношено у девичанској утроби, налазило се тамо током одређеног времена, уподобило се нама у свим својствима природе, не имајући греха, и родио се као савршени Бог и целовити човек. И родила Га је Дјева, и после рођења је сачувала девојаштво и чистоту. Поштујем је као Богородицу која је за такву проглашена праведно и истинито, јер из Ње се родио Бог Слово, примивши ради нас након Свога првог, вечног, природног и неискazanог рођења од Оца, друго рођење у времену.

10. Верујући поклањам се као савршеном Богу и савршеном човеку Господу нашем Исусу Христу у две природе, два дејства, две савршене воље. Јер из две природе (εκ δυο γαρ φύσεων) Он сачињава јединство Божанства и човештва, при том природе у сједињењу су неизменљиве, и непомешане, а исто тако се не раздељују и не разлучују после сједињења ликова (μορφών), односно суштина, како празнословје безумни Несторије и зломислећи Евтих. Поштујем једног Сина Слова, оваплоћеног од Дјеве Духом Светим, и именујем Његову једну сложену Ипостас (υποστασιν σύνθετον), исповедајући Га у две природе, дејства и воље.

11. Исповедам и два рођења Слова, како је већ речено, једно од Бога Оца, познато нам као надвремено и вечно, друго од Свесвете Дјеве и Богородице Марије — касније, и у времену. Као Богу једносушном Оцу, Њему се поклањам, а као Човеку, једносушном нама и Својој Матери, узносим Му част; видљивом и невидљивом, створеном и нествореном, обученом у тело и бестелесном, додирљивом и недоступном, описивом и неописаном, земном и свевишњем, и владајућим свим тим што нераздељиво обухвата двојна природа.

12. Знамо Њега једног и двојног (διπλου), једног по ипостаси, то јест по лицу, а сугубог по природама и њиховим својствима — вољама и дејствима, и, коначно свака природа у општењу са другом чини оно што је њој својствено: Слово савршава што Слову приличи у општењу са телом учествујући с њим у делима — оно се прославља чудесима, оно подноси ругања. У Христу исповедам заиста две природе и суштине: Божанску и човечанску, неизменљиво, нераздељиво, такође и две природне воље и два природна дејства, савршеног Бога и савршеног човека, и једног и истог Господа Исуса Христа, Који је као Бог ходио по мору, запретио је ветровима, нахранио је са пет хлебова хиљаде људи, васкрсавао је умрле, исцељивао сваку немоћ, терао у бекство демоне, а као човек окушао је глад и жеђ, замарао се, страдао и потом добровољно претрпео распеће. Као Бог, Он је васкрсао после три дана у телу, подложном труљењу, јавио се ученицима и узнео се на небеса заједно са, од Њега примљеним телом, и борави са десне стране Оца, одакле и даје сваком по његовим делима, имајући бесконачно царство и неограничену власт Божанског свемогућства.

13. Исповедам и једно Крштење, јер у њему сам се опрао од првородног греха, и сапогребао се Христу и освећен по телу. А душа је моја бестелесна и бесмртна, јер ју је Бог створио разумном и Божанственом, и чува своја својства вечно после смрти. Још верујем и у васкрсење умрлих и исповедам бесконачно царство праведника у век века, и то да ће казна грешника и самих демона бити вечно продужена и никада неће престати, и да се грешници и демони неће поново вратити у првобитно стање, како је у заблуди био помрачени Ориген.

14. Тако исповедам и тако верујем. А оне који тако не верују и не мисле, сматрам да су непријатељи православне вере хришћана и противници католичанске и апостолске Цркве; њих се гнушам и предајем проклетству, као и сваку јерес, подробно изобличеној у писму Лаву управитељу Аркадиопоља.

15. Још поштујем и свето целивам пречисти и свети лик — икону Господа нашег Исуса Христа, и Саму која Га је родила Пречисту Богоматер и Приснодјеву Марију, и све свете јављене Духом Светим издавна и до сада, јер ликови светих су од својих прволикова, и освећују оне који их поштују. А оне који су се противили светим иконама, и оне који их не поштују, не клањају им се, и не целивају из своје душе, нека немају места да приклоне главу, и мира припремљеног за верне у будућем веку.

16. Још целивам гробнице и мошти оних који су скончали ради љубави према Богу, или мученички скончали и исповедили Христа, оне који су прослављени знамењима, оне који су послужили речју и учењем на добро Цркве верних, и ликују са свима њима, како би њихово освећење запечатило се на мојој души и телу. Примам, поштујем и целивам она богомнадахнута писања и трудове древних и савремених светих учитеља Цркве Христове, сагласне са Јеванђељем и апостолским учењем, уколико они доносе корист души и садејствују Јеванђељу Христовом. А списе безбожних јеретика, као погубне и испуњене сваком увредом, не само да не примам, већ заједно са писцима предајем их проклетству.

17. Најзад, исповедам и то да поштујем и сам чисти и праведни живот, у добродетељним поступцима, истинити, освећени, туђи безобличној телесној нечистоти, просвећен славом и знањем Божанског и човечанског, који је мудрост Божија открила пред људима ради општег домостроја и блага који га созерцавају. Ја се ограђујем и савршено одбацујем неизменљиво и нечисто, и све у задовољствима свињоподобно и бесловесно, у користољубљу безосећајно и нечовечно, а у суштини демонско и гордо.

18. Ето, такво је моје исповедање у којем сам се родио. Таква је моја вера у којој сам био крштен, такво учење у којем сам био отхрањен, с којим сам живео и дочекао дубоку старост, за које сам произнео речи, и не бих одустао да пролијем крв. Заједно с њима да се растанем и ја, о Христе мој, Царе мој, с тим животом ћу и напустити тело вођен Твојим Духом у места светла, која си

Ти припремио за оне који се уздају у Тебе и љубе Тебе из све душе, који су при-
нели себе целе на жртву Теби у пламену љубави и Духа. Тако, растајући се са
својим домом, ја ћу пронаћи пристаниште у скривености крила Твога крова
— у Духу радости, носећи тамо богатство исповедања, где обитавају празнују-
ћи у Духу, где се радују моји богоносни Оци и где Бог Отац троически се поје
безбројним Силама у Теби, Сине јединородни, и Душе. Нека буде тако. Сада и
увек, и у векове векова.

ЗАКЉУЧАК

Преподобни Никита Ститатос је, у веома турбулентном тренутку за Цркву
у Константинопољу и за Источно царство уопште, одиграо веома запажену
улогу и као богослов и као апологета православних догмата у односу на по-
јаву богословско-литургијских новина на Западу. Поред великог броја списа,
издвојено је његово вероисповедање у коме је сажета православна догматика,
уобличавана на васељенским саборима, и које је изложено у тренутку верског
раскола Истока и Запада, те је у овом раду направљен увод у тај спис, који је
уједно преведен на српски језик. Ово је урађено због тога што је овај текст
потребан за мултидисциплинарно сагледавање теологије у историјском кон-
тексту, који је веома значајан за хришћанство до данас.

ON THE CONFESSION OF FAITH FROM VENERABLE NICETAS STETHATOS

RADOMIR V. POPOVIC
Faculty of Orthodox Theology
University of Belgrade
rpopovic@bfspc.bg.ac.rs

Summary: The venerable Nicetas Stethatos lived and worked in a very difficult period for the Church of Christ. He was a very fruitful theologian writer. The most frequent themes in his writings are dogmatic issues popular in the time he wrote. *On the Confession of Faith* is a very significant work, in which the author expresses his Orthodox faith, written in accordance with his past experience. Theology must be experimental and experienced to be a true celebration of God. That is why — in this modest contribution to the history of the Christian Church — the Orthodox faith in Constantinople in the mid-11th century was translated into Serbian with a comparative original. ► *Key words:* Nicetas Stethatos, the Monastery of Stoudios, confession.